

совмещающая жесткость норм и гибкость ролевого поведения индивида, традиционализм и высокую восприимчивость к инновациям. Дидактические особенности контекстной образования представлены в концепции А. А. Вербицкого [1].

Конкретный опыт дает лишь постоянная близость к изучаемой реальности, обратная связь с тем, что изучаешь. Отдаленность от объекта изучения, отсутствие обратной связи легко ведут к застывшему процессу обучения, а в исследовании – к ритуализму и тупикам, когда результат и польза исследования неясны и не поддаются проверке. Социальная наука не выработала не зависящую от контекста теорию. Конкретное, зависимое от контекста знание ценнее тщетного поиска предсказательных теорий и универсалий.

Литература

1. Бурдые П. За ангажированное знание // Неприкосновенный запас. 2002. № 5 (25) – С. 18-27
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. – М.: ИЦ ПКПС.- 2004. – 84 с.
3. Кун Т. Структура научных революций. – К.: Port-Royal, 2001. – 228 с.
4. Розин В. М. Контекстное, полифоническое мышление—перспектива XXI века // ОНС, № 5, 1996. – С.120-129
5. Степин В. С. Научная рациональность в техногенной культуре: типы и историческая рациональность. Вопросы философии № 5, 2012. – С. 8-26
6. Фливерберг Б. О недоразумениях, связанных с кейс-стади, Социологические исследования, 2005, № 4. – С.110-120

Дмитрієв В.В.

*студент факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

КУЛЬТУРНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СОЦІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

У сучасному суспільстві зростає роль культурної та індивідуальної ідентичності. Відбуваються достатньо істотні зрушення у соціальних відносинах, як на горизонтальному рівні, так і на вертикальному (зокрема, між громадянами, їх об'єднаннями та владою). Процеси демократизації українського суспільства пов'язуються із плюралізацією простору ідентичностей. Соціальні та політичні трансформації періоду незалежності зруйнували системно-групові зв'язки соціальної, політичної та управлінської сфер суспільства, що склалися впродовж десятиліть радянського тоталітаризму.

Ці трансформації супроводжуються кризою довіри у відносинах між суспільством і владою, що обумовлює потребу підвищення легітимності влади шляхом підвищення її підтримки з боку представників усіх культурних, соціальних, національних та політичних груп з метою забезпечення позитивної динаміки суспільного розвитку. Необхідною умовою демократизації постає залучення до політичного процесу представників усіх соціальних, національних та етнічних ідентичностей, а також застосування дієвих механізмів формування культурної та індивідуальної ідентичностей.

Дослідження соціологічних підходів щодо культурної та індивідуальної ідентичності характеризується особливою вагою в процесі політичних трансформацій; воно також зумовлене соціальним попитом, а саме – необхідністю дати наукову оцінку формуванню (деякі автори кажуть «конструюванню») спільної ідентичності громадян України.

При цьому, слід усвідомити, що формування культурної та індивідуальної ідентичності громадян пов'язується із досить широким колом проблем, які стосуються всіх без виключення соціальних просторів та аспектів соціальної інтеракції.

Сучасний соціологічний аналіз культурної та індивідуальної ідентичності базується на працях зарубіжних дослідників другої половини ХХ століття. Передусім, слід відзначити роботи Пітера Бергера, Юргена Габермаса, Ентоні Гіденса, Джорджа Герберта Мида, Дені де Ружмона, Френсіса Фукуями, Мішеля Фуко, ін.

Важливі аспекти формування культурної та індивідуальної ідентичності в українському суспільстві висвітлювались у роботах таких вітчизняних авторів, як Є. Бистрицький, М. Баран, В. Дрешпак, В. Карлова, А. Колодій, С. Майборода, В. Малінін, С. Наумкіна, Ю. Тищенко, В. Скуратівський, Ю. Сурмін, С. Чукут, ін.

У сучасному світі зростає вплив глобалізації на культурну та індивідуальну ідентичність окремих країн та регіонів. З одного боку, глобалізація утворює нові наднаціональні та наддержавні ідентичності, ставить під сумнів національну ідентичність, шляхом створення глобальної економічної, політичної системи та глобального суспільства. З іншого боку, процеси глобалізації, що «розмивають» національні кордони та ідентичності, створюють передумови для появи та розвитку локальних, регіональних та місцевих ідентичностей (феномен «глокалізації»).

Ідентичність індивіда передбачає узгодження властивих особистості ідей, образів, цінностей і вчинків із домінуючими у даний історичний період соціально-психологічними уявленнями щодо «ідеальної людини». У даному процесі відбувається прийняття соціального простору та соціальних відносин як свого, особистого досвіду. Цей процес отримав назву інтеріоризація. У теоретичних соціологічних дослідженнях культурна та індивідуальна ідентичності досліджуються з кута зору символічного інтеракціонізму,

функціоналізму, постструктуралізму, неомарксизму, постмодернізму, теорій інформаційного суспільства та ін. Розглянемо їх більш детально.

У межах символічного інтеракціонізму ідентичність пов'язується із процесом «віднесення до себе дій, прав, зобов'язань, готовність виконувати функції, відповідальність, здійснювати вибір» [5, с. 63]. Процес ідентифікації особистості, відповідно до теорії символічного інтеракціонізму, проходить чотири ступеня. По-перше, ідентифікація «Я» з предметним середовищем («Я є ...»). По-друге, самовизначення «Я» за допомогою протиставлення себе і собі подібних із іншими (іншими, чужими, ворогами та ін.). По-третє, «вибудовування» образу світу відповідно до «персональної перспективи», з потребою «бути представленим» у цьому світі й утвердитися в ньому. По-четверте, здатність співвіднести цю «створену реальність» із особистим практичним досвідом та вносити до неї зміни.

Послідовники символічного інтеракціонізму Дж. Г. Міда, зокрема – І. Гофман та його учні особливу увагу приділяли балансуванню між двома ілюзіями – між нормальністю (звичайної) та унікальністю власної особистості [6, с. 18].

Уявлення щодо природи культурної та індивідуальної ідентичності у представників різних соціологічних підходів коливаються від визнання її раціональної природи до твердження щодо її цілковитої ірраціональності.

Не можна також недооцінювати вплив на формування культурної та індивідуальної ідентичності міфів, стереотипів та відвертих маніпуляцій масовою свідомістю з боку сучасних мас-медіа.

І. Гофман пропонує виокремлювати три типи ідентичності: соціальна, особистісна та Я – ідентичність. На його думку, «оточення – мінливий світ звичних, «нормальних» ситуацій, в якому індивід відчуває себе адекватно, в своєму середовищі. Навколишній світ – основа вироблення онтологічної безпеки, довіри, без яких неможлива ідентичність» [6, с. 35].

Отже, у символічному інтеракціонізмі предметом вивчення стали способи побудови ідентичності, а також процес ідентифікації. Саме з кута зору символічного інтеракціонізму пропонується аналіз структури ідентифікації, простежується залежність ідентифікації від соціального простору, від системи соціальних інститутів.

У межах функціональної парадигми ідентифікація розуміється в цьому випадку як ототожнення індивіда з «узагальненим іншим», як символічна приналежність до певної групи, що неминуче проявляється у поведінці. Дослідники даного напрямку вважають, що ідентифікація є раціональною за своєю природою, вона виконує важливі функції щодо об'єднання з іншими індивідами та дистанціювання від них. Прихильники функціоналізму вважають, що політична ідентифікація є лише однією з багатьох видів соціальної ідентифікації.

У подальшому, розвиток соціологічної думки призвів до виокремлення двох основних підходів до формування культурної та індивідуальної ідентичності: модерного та постмодерного. Постмодернізм припускає ідентифікацію

шляхом співвіднесення індивіда з людьми, що володіють схожими габітусами і життєвої траєкторією, це процес «конструювання ідентичності».

Виділяють наступні відмінності між модерними та постмодерними підходами щодо формування культурної та індивідуальної ідентичності. По-перше, модерні підходи наголошують на способах конструювання та збереження цілісності і стабільності соціокультурної ідентичності, а постмодерні підходи наголошують на механізмах уникнення фіксації та збереження свободи вибору. По-друге, модерні соціологічні підходи розглядають соціокультурну ідентичність як відносно стійку гомогенну сутність, натомість постмодерністи розглядають соціокультурну ідентичність як об'єкт постійних перетворень та змін. По-третє, модерні підходи вивчають шлях формування соціокультурної ідентичності як відстань між «очікуванням» і «задоволенням», між «проектом» та «ідентичністю», а постмодерні акцентують на ситуаційності соціокультурної ідентичності.

Ю. Габермас в структурі культурної та індивідуальної ідентичності виділяє соціальну складову (горизонтальний вимір) – можливість виконувати різні вимоги в рольових системах і особистісну (вертикальний вимір) – історії життя. Це два переплетених, нерозділених виміри, в яких реалізується «балансуюча Я – ідентичність» [2]. Встановлення цього балансу, на його думку, відбувається за допомогою технік соціальної взаємодії. «Вертикальний вимір – особистісна ідентичність – забезпечує зв'язок історії життя людини. Горизонтальний вимір – соціальна ідентичність – забезпечує можливість виконувати різні вимоги всіх рольових систем, до яких належить людина. У взаємодії людина прояснює свою ідентичність, прагнучи відповідати нормативним очікуванням та очікуванням партнера. У цей час людина прагне до вираження своєї неповторності» [2, с. 50].

Одна із базових теоретичних концепцій щодо культурної та індивідуальної ідентичності в сучасному суспільстві представлена у роботі Е. Гідденса «Модерн і самоідентичність» [4, с. 155]. За його визначенням, культурна ідентичність та самоідентичність не створюються в процесі діяльності, а виникають і підтримуються в рефлексивній активності повсякденного життя. Ідентичність і самоідентичність не надані спочатку в процесі діяльності, а конструюються та підтримуються в рефлексивній активності повсякденного життя [3, с.101].

Соціальна природа культурної та індивідуальної ідентичності аналізується в межах теорії соціального конструювання, зокрема в роботах П. Бергера і Т. Лукмана [1, с. 21]. П. Бергер розглядає поняття культурної та індивідуальної ідентичності в синонімічному ряду поряд із такими поняттями, як «образ Я», Я-концепція, самоопис. Під культурною та індивідуальною ідентичністю дослідник розуміє певний цілісний образ, який індивід складає про самого себе, незмінний у всіх життєвих ситуаціях, у яких індивід усвідомлює себе.

З кута зору інформаційного суспільства іспанський соціолог Мануель Кастельс відзначає визначальний вплив інформаційних технологій розвиток світової культури та соціокультурні відносини. Дослідник вказує на пріоритетне значення культурної та індивідуальної ідентичності в «інформаціональному» суспільстві. М. Кастельс окреслює сутність феномену культурної та індивідуальної ідентичності в інформаційному суспільстві та зазначає, що «ідентичність є процесом, у ході якого суб'єкт усвідомлює себе і осмислює ціннісні орієнтири своєї діяльності на основі певного культурного підходу або групи підходів, що виключає необхідність широкого звертання до інших соціальних структур» [7, с. 6] .

Таким чином, одним із результатів процесів соціальних та політичних перетворень, які відбуваються у сучасному світі стає підвищення ваги до проблематики культурної та індивідуальної ідентичності. Це обумовлено тим, що індивіди, соціальні групи та спільноти змушені шукати нові соціальні ролі у мінливому світі.

Література

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / Бергер П., Лукман Т. – М.: «Медиум», 1995. – 120 с.
2. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність / Ю. Габермас // Умови громадянства: зб.ст. / За ред. Варта ван Стінбергена. – К., 2005. – С. 49-70.
3. Гидденс Э. Последствия модернити / Э. Гидденс // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология/ под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 101–122.
4. Гидденс Э. Модерн и самоидентичность / Э. Гидденс // Современная теоретическая социология: Энтони Гидденс: реферативный сборник; под ред. Ю.А. Кимелева. –М. : ИНИОН РАН, 1995. –155 с.
5. Глобальні модерності / За ред. М.Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; Пер. з англ. Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 400 с.
6. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. – М., 2000. – 304 с.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.